ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, KULTURU I KNJIŽEVNO PREVOĐENJE

Transversal Textures
No. 2 - Year 15
06/2025 - LC.12

Luka Gaćeša, independent researcher, Croatia

Tko je bio Marin Držić?

Franić Tomić, Viktoria. Tko je bio Marin Držić? Zagreb: Matica hrvatska, 2011. 510 str.

U ovoj knjizi sustavno je i kritički obrađena opsežna biografska građa o Marinu Držiću, s posebnim naglaskom na razlikovanje stvarnih i izmišljenih elemenata u različitim tekstovima koji su tijekom stoljeća pokušavali rekonstruirati njegov lik i djelo. Autorica pristupa temi u skladu s modernim teorijama historiografije i književne povijesti, koje upozoravaju na problematičnu narav povijesnih izvora, bez obzira na to radi li se o službenim zapisima, sudskim dokumentima ili rodoslovljima. Još su strukturalisti sredinom 20. stoljeća istaknuli da je granica između stvarnog i izmišljenog u takvim tekstovima često nejasna, a ta je spoznaja kasnije postala ključna za intertekstualna istraživanja. Uzimajući u obzir i sumnju u vjerodostojnost biografskih narativa koji su od razdoblja pozitivizma smatrani temeljnim dijelom historiografskog pisanja, autorica nije u početku ni predvidjela da ulazi u jedno od najdinamičnijih diskurzivnih prostora hrvatske književne historiografije. U tom prostoru, ispunjenom tekstovima koje pokreću ideološke sile, susreću se i sukobljavaju različite ideje, interpretacije i vrijednosti. Postalo je sve jasnije da biografski diskurz o kanonskim autorima poput Držića ima snažnu ulogu u oblikovanju značenja prema raznim ideološkim obrascima. Autorica se osvrće na književnu historiografiju kako starijeg tako i novijeg datuma, uočavajući da se već u pristupima Držiću mogu prepoznati elementi onoga što će kasnije biti poznato kao novi historizam. Međutim, također upozorava da određena čitanja Držićeva djela pojednostavljuju suvremene teorijske metode, svodeći ih na naivnu primjenu teorije odraza. Zbog toga se ukazala potreba za detaljnim ispitivanjem procesa Držićeve kanonizacije kako bi se razotkrili ideološki slojevi koji su oblikovali praznine u njegovoj biografiji.

Kanonizacija Marina Držića bila je dug i neujednačen proces, a na takav razvoj utjecali su i elementi njegove biografije, ali i tadašnja poetika i normativni kriteriji po kojima su se vrednovala

eISSN 1847-7755; doi: 10.15291/sic/2.15.lc.12

književna djela. Kada su se krajem 19. i početkom 20. stoljeća počeli oblikovati temelji nove nacionalne književnosti u duhu preporoda i kulturnog buđenja, Držić nije bio među autorima koji su dobili važno mjesto. Postoji više razloga zbog kojih Držić nije zauzeo istaknuto mjesto u književnom kanonu tog razdoblja. Prije svega, u tadašnjoj književnoj hijerarhiji komedija je smatrana manje vrijednim žanrom, a ni teme koje je Držić obrađivao nisu odgovarale tadašnjim uzvišenim idealima nacionalne književnosti. Njegove su drame često bile prožete lascivnim i svjetovnim sadržajem, što se smatralo nepoželjnim, osobito u usporedbi s Gundulićem, koji je bio prikladan predstavnik tadašnje ideološke vizije, on je bio pjesnik slobode, religioznosti i političke svijesti. Držić u to vrijeme nije ispunjavao očekivanja koja su se postavljala pred nacionalne klasike. Tek će s vremenom početi dobivati status Gundulićeva antipoda, autora koji, iako različitog izraza, također izražava političku i idejnu dubinu. Uz to, rani biografski podaci o Držiću bili su oskudni i često nejasni, a ono što se o njemu znalo – da je bio i svećenik i svjetovan čovjek – izazivalo je sumnju u njegovu narodnu pripadnost i kulturni identitet. U tadašnjim književnim prikazima Držiću se zamjeralo što se nije dovoljno oslanjao na „zdrave narodne vrijednosti" i što su njegovi jezik i stil odstupali od onoga što se smatralo nacionalno uzornim. Kroz analizu biografskih tekstova moguće je uočiti kako su određeni biografski elementi znatno pridonijeli postupnoj, ali u konačnici snažnoj kanonizaciji Marina Držića. Posebno važnu ulogu u tom procesu imalo je otkriće njegovih pisama upućenih toskanskom vojvodi Cosimu Mediciju, u kojima se izražavaju njegovi subverzivni politički stavovi. Ta su pisma s jedne strane pridonijela ozbiljnijem sagledavanju Držićeva javnog i političkog djelovanja, otvarajući prostor za njegovu reinterpretaciju kao autora otpora rigidnim i konzervativnim modelima nacionalne književnosti.

S druge strane, ista ta pisma izazvala su i negativne reakcije. U nekim interpretacijama Držić se prikazuje u negativnom svjetlu, kao neuravnotežena osoba, sanjar, neodgovoran i povučen čovjek. Time je stvoren niz suprotstavljenih tekstova, od kojih jedni podržavaju njegovu kanonizaciju, dok ga drugi nastoje iz nje izgurati. Biografski elementi povezani s Držićevim buntom, njegovim stavom prema vlasti i domovini, postaju središnje točke oko kojih se razvijaju različiti ideološki pristupi. Ti složeni ideološki slojevi, vezani uz njegov lik i djelo, nemaju pandana kod nijednog drugog hrvatskog pisca. Uz to, na Držićevu interpretaciju snažno su utjecale i promjene u razumijevanju renesanse kao povijesno-stilske epohe, što je dodatno oblikovalo način na koji se tumače njegova

osobnost i književni opus. U razdoblju kada se sve više učvršćuje slika Marina Držića kao jedne od najsnažnijih osobnosti starije hrvatske književnosti, istovremeno dolazi do povlačenja dotadašnje idealizirane slike renesanse. Nestaje pogled na renesansu kao prostor koji je bio uljepšan, predstavljen gotovo kao umjetničko djelo, usmjeren na psihologiju, a zanemarujući etiku, stvarnost i fizičku dimenziju života, posebno one aspekte kao što su karneval, tijelo ili društvena struktura. Kako se sve više u proučavanje ranonovovjekovne kulture uključuju konkretni, materijalni aspekti poput društvenih, političkih i ekonomskih čimbenika, takvo proučavanje postaje sve aktualnije. Više nije riječ samo o filološkom pristupu Držiću, već i o umjetničkoj interpretaciji njegova života i djela. No taj novi, materijalno orijentiran pogled unosi i određene probleme, s njim dolaze različite ideološke interpretacije, jednostrani pogledi i iskrivljene predodžbe. Umjesto da produbi razumijevanje epohe, on često zamagljuje širu sliku i otežava cjelovit uvid u Držićevu osobnost i djelovanje. Sve se češće počinje uviđati da Držić nije bio jednoznačan autor ni proizvod samo jedne epohe. Naprotiv, bio je čovjek prijelaznog razdoblja, oblikovan krizama i proturječnostima svoga vremena, upravo ga to čini iznimno zanimljivim onima koji u njegovu djelu prepoznaju složenost, napetosti i paradokse. Na prvi pogled činilo se da su višestoljetni pokušaji rekonstrukcije biografije Marina Držića predstavljali postupno nadograđivanje prethodnih znanja, unutar diskurzivnog prostora u kojem su svi tekstovi koegzistirali bez napetosti. To se često sugeriralo u interpretacijama koje su se fokusirale na ključne događaje u Držićevu životu i na važne biografske točke. Međutim, detaljnijim proučavanjem postalo je jasno da ne postoji jedinstvena i skladna narativna linija, već se radi o izrazito konfliktnom prostoru u kojem se sudaraju brojne i suprotstavljene interpretativne prakse. Mnogi tekstovi koji su se bavili Držićevom biografijom, ili su barem sadržavali biografske elemente, zapravo su nastali kao programatski tekstovi u službi određenih ideoloških potreba. Što se više trudilo rekonstruirati njegov život prema novim povijesnim saznanjima, to je slika o Držiću postajala manje jasnom. Umjesto da ga približe, ti pokušaji dodatno su ga udaljavali, čineći ga još neodređenijim i zagonetnijim.

Praznine u njegovoj biografiji pokazale su se kao savršena mjesta za umetanje ideoloških sadržaja, tekstova koji su nastajali u skladu s društvenim, političkim i kulturnim interesima određenih skupina. U tim diskurzima jasno se očitovala pragmatična potreba i moćnih i manje moćnih slojeva društva da izgrade vlastite narative, kako bi osnažili i opravdali vlastiti položaj te

učvrstili i nametnuli vlastite verzije književnog kanona. U okviru tako oblikovanog i slojevitog diskurzivnog prostora nastojali smo uključiti što je moguće širi spektar različitih perspektiva. Pritom smo primijetili da postoji nekoliko istaknutih ideoloških grupacija koje prisvajaju Držićev lik i djelo, pokušavajući mu pridati cjelovito, sveobuhvatno značenje, ukratko – nastoje ga interpretirati kao ideološki totalitet. Na temelju analize primijetili smo da se tekstovi unutar ovako shvaćenog diskurzivnog polja ne mogu u potpunosti nadzirati ili jednoznačno tumačiti. Naime, takozvani „tekstovi ideologemi", tekstovi prožeti ideološkim značenjima, često se raslojavaju, razdvajaju i bivaju uključeni u različite, pa i suprotstavljene ideološke narative. U ovom ideološkom okviru Marin Držić predstavlja se kao simbol sveobuhvatne ideje povijesti shvaćene kao trajna borba za društvo bez klasnih podjela. Ta se vizija povijesti povezivala s korijenima u klasičnoj Grčkoj u Hesiodovu epu Poslovi i dani, gdje se slavi pravednost mitskog „zlatnog doba" bez privatnog vlasništva, te u Platonovoj Državi, gdje se kroz Sokratove riječi izriče kritika vlasništva kao izvora sukoba i nepravde. Držić, koji u prologu Dunda Maroja aludira na te klasične ideale i poziva se na ideju zlatnog doba, bio je doživljen kao savršena književna figura za preuzimanje simboličke uloge unutar marksističkog ideološkog okvira. Na toj simboličnoj pozornici preuzima „kneževsku" ulogu koju je nekoć imao Ivan Gundulić, ali ne kao slavljenik nacionalne slave ovjenčan lovorovim vijencem, nego kao društveno angažirani autor, okrunjen trnovitom krunom, u duhu Matije Gupca, borca za socijalnu pravdu. U tom procesu ideološke interpretacije, koji je djelovao paralelno i često u natjecateljskom odnosu s marksističkom paradigmom, sudjelovali su brojni naraštaji proučavatelja Držićeva života i djela. U središtu tih nastojanja nalazila se dominantna kulturna koncepcija prikazivanja Marina Držića, ideja prema kojoj se njegova biografija i književna ostavština koriste za oblikovanje idealizirane slike hrvatske renesanse, uklopljene u širi, nadnacionalni okvir zapadnoeuropske kulturne baštine. Unutar te novije ideološke interpretacije Držićeva biografija i književna poetika uzdizani su kao najviši izrazi nacionalnog duha, kao dosezi koji, zbog svojih očitih sličnosti s drugim europskim književnim i kulturnim tradicijama, imaju potencijal da budu prepoznati i prihvaćeni u svjetskom književnom kanonu. Procesi kanonizacije koje detaljno analizira knjiga Tko je bio Marin Držić prikazani su kao niz često nesvjesno povezanih pokušaja da se Držićev lik i njegovo djelo afirmiraju kao temeljni kulturni projekt, sposoban reprezentirati hrvatsku kulturu bilo kao dio slavenskog identiteta, bilo kao zaseban, autentičan kulturni entitet sposoban za integraciju u zapadnoeuropski književni korpus.

Knjiga Tko je bio Marin Držić autorice Viktorije Franić Tomić objavljena je 2011. godine u izdanju Matice hrvatske i predstavlja pionirski rad u hrvatskoj književnoj historiografiji, fokusirajući se isključivo na povijest kanonizacije najvećeg hrvatskog renesansnog komediografa, Marina Držića. Ova znanstvena monografija istražuje kako su se tijekom stoljeća oblikovale predodžbe o Držiću, analizirajući razne tekstove – od znanstvenih studija do književnih i kazališnih djela – koji su pridonijeli stvaranju slike o ovom autoru. Knjiga je podijeljena u dva glavna dijela. U prvom dijelu, Književnopovijesna recepcija Držića, analizira se kako su različiti autori i povjesničari interpretirali Držićevo djelo kroz vrijeme. Poseban fokus stavljen je na ideološke aproprijacije Držića u 19. i 20. stoljeću, gdje se istražuje kako je njegov status u hrvatskoj književnosti oblikovan kroz različite političke kontekste. Fikcionalne i kulturne interpretacije, drugi dio knjige, proučava kako su različiti tekstovi, uključujući drame, romane i kritičke studije, pridonijeli oblikovanju slike o Držiću, analizirajući njihove međusobne odnose i utjecaje. Franić Tomić koristi suvremene književnoteorijske pristupe, uključujući teoriju kanona, intertekstualnost, diskurzivne formacije i kulturnu povijest. Njezin pristup komparativan je i kritički, ne analizira samo Držićev opus, nego i recepciju njegova lika i djela kroz različita razdoblja. Knjiga Tko je bio Marin Držić predstavlja značajan doprinos razumijevanju kako se kroz povijest oblikovala slika o jednom od najvažnijih hrvatskih književnika. Knjiga je namijenjena ne samo stručnjacima iz područja književnosti i kulture, već i širem čitateljstvu zainteresiranom za dublje razumijevanje procesa kanonizacije i interpretacije književnih djela.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License